

marife

dini arařtırmalar dergisi

Turkish Journal of Religious Studies

cilt / volume: 18 • sayı / issue: 1 • yaz / summer 2018

ARAŞTIRMA
Research

Kıraat Eğitiminde Ali b. Süleyman el-Mansûrî Öncesi Mısır Tarikinin Arka Planı: Biyografik Bir İnceleme*

Ahmet Gökdemir

Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Temel İslam Bilimleri Bölümü Tefsir Anabilim Dalı

ahmetgokdemir81@hotmail.com | <https://orcid.org/0000-0002-5436-0541>

Geliş Tarihi / Received: 07.03.2018 • Yayına Kabul Tarihi / Accepted: 24.06.2018

Öz

Makalede Ali b. Süleyman el-Mansûrî ile kendisinin (ö. 1134/1721) icâzetnâmesinde ismi geçen Mısır tariki kurrâlarına değinilmiştir. Bahsi geçen kişilerin biyografileri ele alınırken diğer ilimlere dair nitelikleri de zikredilmekle beraber daha ziyade kıraat ilmine yönelik vasıfları belirtilmiştir.

Makalenin yazılmasındaki amaç el-Mansûrî'nin icâzetnâmesinde ismi geçen kıraat âlimlerinin hayatları doğrultusunda, Osmanlı kıraat eğitiminde iki ana ekolden biri olup da bugüne dek varlığını sürdüren Mısır tarikinin Osmanlı öncesindeki (İbnü'l-Cezerî'ye kadar) sürecine ışık tutmaktır. Bu meyanda makalede adı geçen kıraat âlimlerinin kıraat eğitim süreçleri, istifade ettikleri kitaplar ile teliflerine değinilmiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda eğitim şekilleri, müfredatları vs. değişik yönleriyle eğitim ve öğretimle ilgili Mısır tarikinin Osmanlı'dan önceki dönemine ışık tutulmaya çalışılmıştır.

Makalede kıraat ilmi açısından önemli şahısların bir kısmının biyografilerinin değişik yönleriyle Türkçe yazın dünyasında ilk defa ortaya konulmasıyla tez ve makale konusu vs. açısından daha sonraki akademik çalışmalar için kapı aralanmıştır. Dolayısıyla bu makale kendi alanındaki birçok araştırma için temel kaynakların yanında yardımcı kaynak olarak istifade edilebilecek bir çalışmadır.

Anahtar Kelimeler: el-Mansûrî, Osmanlı, Kıraat, Mısır tariki, Kurrâ.

The Background of Egypt Tradition in Ottoman Qiraah Education Before Ali b. Suleiman al-Mansûrî: A Biographical Review

The article deals with the "qurrahs" (Quran reciters) of Egypt tradition who were mentioned in the "icazah" (declaration of autonomy) of Ali b. Suleiman al-Mansûrî. While giving the biographies of the mentioned Qurrahs, their qualifications in other disciplines are also adverted but focused mainly on their skills in the field of Qiraah (the science of Quranic recitation). The goal of the article is offering an insight under the light of life stories of aforementioned scholars into the educational process of Egypt tradition in pre-Ottoman times, one of the Ottomans two mainstreams Qiraah education which both are still surviving up to the present. In the meanwhile, the educational periods of qurrahs (reciters) discussed in this study, the books they utilized, the works and writings made by them are also pointed out in the article.

* Bu makale Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda 2017 yılında kabul edilen Ali b. Süleyman el-Mansûrî ve Meşhur Mısır Tariki Kurrâları isimli doktora tezinden üretilmiştir.

It is aimed to shed light on Egypt Tariq (Qur'anic Recital Tradition) in pre-Ottoman period in accordance with the collected data concerning patterns of education, curriculums and various aspects of its education and training. The article is unique in terms of Qiraah researches, for some biographies mentioned therein created for the first time in Turkish academic circles. These biographies are valuable because they are illuminating the lives, studies and scholar status of some personalities known as authorities in Qiraah field which was unknown before. This unique feature will increase the popularity of the article.

Keywords: al-Mansûrî, Ottoman, Qiraah, Egypt Tariq, Qurra.

Atf / Cite as

Gökdemir, Ahmet, "Kıraat Eğitiminde Ali b. Süleyman el-Mansûrî Öncesi Mısır Tarikinin Arka Planı: Biyografik Bir İnceleme*", *Marife*, 18/1 (2018): 177-192.

Giriş

Gidilen yol, yöntem, usûl ve metod anlamlarına gelen tarik sözcüğü kıraat ilmi açısından Bezî (ö. 250/864) rivâyetinin Ebû Rebîa (ö. 294/906) ve İbnü'l-Habbâb tarikleri ve yine Kunbül (ö. 291/903) rivâyetinin İbn Mucâhid ve İbn Şenebûzî (ö. 388/998) tariklerinde olduğu gibi ravilerden sonra gelen farklı okuyuşlardır ki bu farklılıklar rivâyetin sahibine izafe edilir.¹ Tarik kelimesinin kıraat ilminde bir diğer anlamı ise kıraat âlimlerinin derslerde kendi istekleriyle ya da mecburi olarak işledikleri müfredat, okuttukları kıraat kitabı ya da metodudur.² Ayrıca kıraat dersi veren hocalar ile talebelerinin sahip oldukları ilmî düzey ve sayılarına göre kıraat ilminde zaman zaman bu ilmin değişik yönlerini ele alan farklı usûl ve yöntemler uygulanmış ve bunların hepsine birden tarik denmiştir.³

Hz. Peygamber'den Mansûrî'ye kadarki dönemde kıraat eğitimi tarik adı altında değişik sınıflandırılmaya tabi tutulmuştur. Bu tasniflerden bir türün de bölgelere izafe edilerek oluşturulduğu görülmektedir. Mısır tarihi de bu çeşit bir sınıflandırmanın mahsulüdür. İbnü'l-Cezerî'den (ö. 833/1429) Şâtibiyye tarikine göre kıraat öğrenen öğrencileri Hicaz, Yemen, Mısır, Fas, Şam, Cezayir ve Tunus'ta bu tarihi yaygınlaştırmışlardır. Bu ekole ravi ve kaynaklarına nispeten Meğâribe ekolü denmiştir.⁴ Mısır şeyhülkurrâlarından Şehâzetü'l-Yemenî'nin, Şâtibiyye tarihi diye bilinen eğitim sistemini yaygınlaştırması sebebiyle bu tarik zikri geçen bölgede Mısır tarihi olarak anılmıştır.⁵ Bahsi geçen tarik Osmanlı ilim camiasında Mısır'dan Osmanlı'ya gelen Ali b. Süleyman el-Mansûrî vesilesiyle yaygınlık kazanmıştır.

¹ İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Ali b. Yusuf, *en-Neşr fi'l-kirâ'âti'l-aşr*, thk. Ali Muhammed Debba', Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut ty, I, s. 54-55.

² Yüksel, Ali Osman, "İbnü'l-Cezerî'nin Tayyibetü'n-Neşr'i ve Özellikleri", *Marmara Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, VII-X (1989-1992): s. 286-287.

³ Akdemir, Mustafa Atilla, *Kıraat İlmî Eğitim ve Öğretim Metodları*, İFAV Yayınları, İstanbul 2013, s. 97.

⁴ Muhammed Emin Efendi, *Zühru'l-erîb fi idâhi'l-cem'i bi't-takrib*, Süleymaniye Ktp., İbrâhim Efendi Blm., nr. 11, vr. 213b-214a.

⁵ Bahsi geçen tarihin uygulamaya yönelik birtakım özellikleri için bk. Alemdar, Yusuf, "Abdullah Eyyübî (1252/1856)'nin 'Risâle fi Kirââti's-Seb'a ve'l-Aşera ve't-Takrib' Adlı Eserinin Edisyon Kritiği/Literasyonu ve Değerlendirilmesi", *Eskişehir Osmangazi Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IV (2007): 53-54.

Aşağıda Mansûrî ve kendisinden önceki Mısır tariki kurrâlarının biyografilerinden yola çıkılarak Osmanlı Mısır tarikinin Mansûrî vesilesiyle İstanbul'da yaygınlık kazanmasından önceki haline değinilecektir. Makalede adı geçen zevatın biyografileri kaynaklarda ulaşılabildiği kadarıyla verilecektir. Dolayısıyla adı geçen kişilerden bazılarıyla ilgili diğerlerine nazaran daha çok bilgi incelemede yer bulabilecektir. Gerekli malumata ulaşılamaması sebebiyle diğer bir kısmına dair bilgiler ise kısa tutulabilecektir.

1. Ali b. Süleyman el-Mansûrî ve Kıraat İlmindeki Yeri

Ali b. Süleyman el-Mansûrî, on yedinci yüzyılın başlarında Mansûra⁶ şehrinde doğmuştur. Mansûrî on yaşında hafızlığını bitirmesi sonrasında eğitimini Ezher'de sürdürmüştür.⁷ Kendisi, icâzetnâmesinde,⁸ kârî ve müderrislik sıfatlarını haiz Sultan el-Mezzâhî'den (ö. 1075/1664) tüm rivayet ve tarikleriyle beraber on kıraati tahsil edip yine aynı kişiden *Şâtıbiyye*,⁹ *Râiyye*¹⁰ ve *Tayyibe*¹¹ dersleri aldığını, ayrıca on kıraatin haricinde şaz kıraatler olarak bilinen dört kıraati de tahsil ettiğini bildirir. Sultan el-Mezzâhî'nin yanı sıra devrinin önde gelen kıraat âlimlerinden Bakarî'den de kıraate dair ders alan Mansûrî, kendi deyimiyle Bakarî'den tüm kıraat kitaplarını okumuştur. Mansûrî'nin kıraat eğitimi aldığı hocalarından bir diğeri de zamanının hadis ve kıraat ilmi otoritelerinden Nûruddîn Ali eş-Şebrâmellisî'dir (ö. 1087/ 1676). Ayrıca Mansûrî'nin icâzetnâmesinde Şemsüddîn Ebû'l-İkrâm Muhammed el-Bakarî (ö. 1111/1699) ve Şebrâmellisî'den *Şâtıbiyye*, *Dürre*¹² ve *Tayyibe*'ye dair dersler aldığıyla ilgili bilgiler vardır. Kendisinin kıraat alanında ders aldığı hocalardan diğer ikisi de hocalarından

⁶ Mısır'ın Dekahliye merkezindeki Mansûre, Nil deltasının kuzeydoğusunda bulunup Akdeniz sahiline 60 km., Kahire'ye ise 120 km. uzaklıktadır. Bilgi için bk. Görgün, Hilal, "Mansûre", *DİA*, Ankara 2003, XXVIII, s. 16.

⁷ Mansûrî, Ali b. Süleyman, *İcâzetnâme*, Muhammed b. Suûd Üniv. Ktp., nr. y., vr. 3b; Şeyhî, Mehmed Efendi, *Vekâyiü'l-Fudalâ*, nşr. Abdülkadir Özcan, Çağrı Yayınları, İstanbul 1989, III, s. 677; Ziriklî, Hayruddîn Mahmud b. Muhammed, *A'lâm*, Dâru'l-İlim, yy., 2002, IV, s. 292.

⁸ Kıraat ilminde icâzetnâme, Kur'an'ın okunması hususunda kârînin gereken vasıfları haiz olduğuna dair sahip olması gereken yeterlilik belgesidir. Geniş bilgi için bk. Arslan, Durmuş, "Kıraat İlminde İcâzetname Geleneği ve Bir İcâzetname Örneği", *Cumhuriyet Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, VII (2003): s. 291.

⁹ *Şâtıbiyye*, Kâsım b. Firruh eş-Şâtıbî'nin kırâat-i seb'a üzerine dair kasidesidir. Dâni'nin *et-Teyisîr* adlı eserinin manzum hale getirilmiş şeklidir. Bilgi için bk. Çollak, Fatih, "eş-Şâtıbiyye", *DİA*, İstanbul 2010, XXXVIII, s. 377-379.

¹⁰ Kafiyele "Râ" şeklinde olduğu için *Kasidetü'r-Râiyye* olarak bilinir. Resmül-mushaftan bahseder. Dâni'nin, *Muknî* adlı eserinin manzum halidir. Bk. Sert, Durmuş, "Şâtıbî'nin Hayatı, Kıraat İlmindeki Yeri ve Eserleri", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (1985): 96.

¹¹ İbnü'l-Cezerî'nin *Neşr* isimli eserinin manzum hale getirilmiş şeklidir. Eserle ilgili bk. Yüksel, "İbnü'l-Cezerî'nin *Tayyibetü'n-Neşrî*", s. 286-287.

¹² Şâtıbî'nin *Hırzû'l-Emân*'inde zikretmiş olduğu yedi kıraati on kıraate tamamlamak üzere ele alınmıştır. Eserle ilgili bk. Altıkulaç, Tayyar, "İbnü'l-Cezerî", *DİA*, İstanbul, 1999, XX, s. 554. Yukarıda bahsi geçen eserler Osmanlı kıraat eğitim kurumlarından dârikkurrâların müfredatlarında da bulunmaktadır. Konuyla ilgili geniş bilgi için bk. Gökdemir, Ahmet, "Osmanlı Kur'an Eğitim Merkezleri: Dârikkurrâlar ve Sibyan Mektepleri" *Edebali İslamiyat Dergisi*, 1/2 (2017): s. 50-51.

Sultan el-Mezzâhî'den ders almış Muhammedeyn diye de bilinen Mağribli büyük ve küçük Muhammed'dir.¹³

Yetişkinlik dönemi Mısır'da geçen Ali b. Süleyman el-Mansûrî, daha sonra Köprülü Fâzıl Mustafa Paşa'nın (ö. 1102/1691) davetiyle önce Belgrad'a sonrasında İstanbul'a gelmiş¹⁴ ve burada 1090/1679 senesinde Belgrad Köprülü Ahmed Paşa Dârülkurrâsı, 1101/1689 yılında Köprülü Mehmed Paşa Türbesi, 1102/1690'da Sultan Süleyman Han'ın validesi merhume Sâlihâ Sultân Türbesi ile 1128/1716 tarihinde Sultan Ahmed Dârülkurra'sında görev yapmıştır.¹⁵ Bu kurumlarda yapmış olduğu görevler şeyhülkurrâlık, ders-i âmmlik, hâfız-ı kütüblük ve muhaddisliktir.¹⁶ Ayrıca 1100/1688 yılında sadrazam imamlığı da yapmıştır. Bunun yanında Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli Bölümü'ndeki 3351 nolu eserin baş kısmında Ali b. Süleyman'la ilgili birtakım vasıflardan bahsedilir. Bu vasıflardan biri de reîsülkurrâlıktır.¹⁷

Mansûrî'nin görev yaptığı kurumlarda talebelerine ders verdiği ilim dalları ise sarf, nahiv, aruz, tefsir, hadis ve kıraattir. Mansûrî talebelerine verdiği derslerin isimlerini icâzetnâmelerde dile getirirken okuttuğu kitapların isimlerinden sadece bir kısmını zikretmiştir. Bu kitaplar, *'Akîle fi'r-resm*,¹⁸ *Şifa*,¹⁹ *Şâtıbiyye*, *Dürre* ve *Tayyibe*'dir.²⁰ Görüldüğü üzere Mansûrî'nin Osmanlı'ya hizmeti sadece kıraat alanıyla sınırlı olmayıp kendisi kıraat ilminde Hasan b. Ahmed (ö. 1136/1723-24), Hacı Hüseyin Erzurûmî (ö. 1163/1750), Mustafa İzmirî (ö. 1154/1741) gibi Osmanlı kıraat ilminde önemli kişilere ders verirken;²¹ aynı zamanda kıraat ilminin haricinde Yûsufefendizâde Abdullah Hilmi (ö. 1167/1754) gibi Osmanlı ilim dünyasının önde gelen şahsiyetlerine de aklî ilimlere dair hocalık yapmıştır.²²

Ali b. Süleyman el-Mansûrî (ö. 1134/1722), kıraat ilmindeki konumu ve Osmanlı kıraat ilmine hizmetleri sebebiyle Osmanlı'daki kıraat ilmi eğitim ve öğretimi açısından önemli bir zattır. Zira kendisi Osmanlı kıraat ilminde iki ana akımdan biri olan Mısır tarikinin Osmanlı'ya getirilmesine ve burada kökleşmesine

¹³ Mansûrî, *İcâzetnâme*, Muhammed b. Suûd Üniv. Ktp., nr. y., vr. 6b.

¹⁴ Şeyhî, Mehmed Efendi, *Vekâyi'l-fuzalâ*, nşr. Abdülkadir Özcan, Çağrı Yayınları, İstanbul 1989, III, s. 677-678.

¹⁵ Ayaz, Kadir, "Zâhid el-Kevserî'nin İcâzetnâmesinde Yer Alan İsnadların Osmanlı Anadolu'sundaki Tarihçesi", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XL (2015): s. 91.

¹⁶ Şeyhî, *Vekâyi*, III, s. 677-678.

¹⁷ Bk. Süleymaniye Ktp., Laleli Blm., nr. 3351, vr. 1a.

¹⁸ Mansûrî, *İcâzetnâme*, Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi Blm., nr. 24, vr. 97a.

¹⁹ Mansûrî, *İcâzetnâme*, Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi Blm., nr. 24, vr. 97a.

²⁰ Mansûrî, *İcâzetnâme*, Muhammed b. Suûd Üniv. Ktp., nr. y., vr. 6b; *İcâzetnâme*, Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi Blm., nr. 24, vr. 97a.

²¹ Mansûrî'nin yukarıda bahsi geçen talebeleriyle ilgili geniş bilgi için bk. Gökdemir, Ahmet, *Ali b. Süleyman el-Mansûrî ve Meşhur Mısır Tarihi Kurrâları*, (doktora, 2017), Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 86-94.

²² Yûsufefendizâde her ne kadar Mansûrî'den kıraat ilmine dair ders almamış olsa da kendisi Osmanlı kıraat ilmi açısından önemli bir şahsiyettir. Zira kendisi Osmanlı kıraat ilminde "meslek" diye tabir edilen "İtilâf" ekolünün sahibidir. Yûsufefendizâde ve kıraat ilmine dair katkılarıyla alakalı bilgi için bk. Öge, Ali, "Amasyalı Âlim Yusuf Efendizâde'nin Kıraat İlmine Dair Eserlerinin İncelenmesi", *Uluslararası Amasya Âlimleri Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, I, s. 187-194; Öge, Ali, *18. Yüzyıl Osmanlı Âlimlerinden Yusuf Efendizâde'nin Kıraat İlmindeki Yeri*, Hüner Yay., Konya 2015.

vesile olan kişidir. Her ne kadar İstanbul tarikine mensup zevattan hac dönüşü Mısır'a gidip de Şâtıbiyye tarikini (Mısır tariki) öğrenenler olmuşsa da Mısır tarikinin Osmanlı kıraat camiasında yaygınlaşması Mansûrî vesilesiyle olmuştur. Dolayısıyla bu tarikin Osmanlı'ya esas nakledicis Mansûrî'dir. Mısır tarikine mensup kişilerin icâzetnâmelerinde daha ziyade Mansûrî'nin isminin yer alması; aynı zamanda bu kişilerin icâzetlerinin Ali b. Süleyman vesilesiyle Sehâzetü'l-Yemenî ve sonrasında İbnü'l-Cezerî'ye dayanması bu durumun göstergesidir.²³ Abdülhamit Görücü gibi²⁴ Mısır tariki icâzetnâmesine sahip kurrâdan çok az bir kısmının icâzetinde Mansûrî yerine Ahmed el-Eskâtî'nin²⁵ (ö. 1159/1746) ismi geçse de bu durum nadirattandır.²⁶

2. Ali b. Süleyman el-Mansûrî'nin İcâzetnâmesinde İsmi Geçen Mısır Tariki Kurrâları

a. Zekeriyâ el-Ensârî (ö. 926/1520)

Muhammed b. Ahmed b. Zekeriyâ el-Ensârî Şafii fakihî olup birçok ilimde rûsuh sahibidir. Hicrî 826 senesinde Mısır'ın doğusundaki Süneyke beldesinde doğup orada yetişmiştir. İlk eğitimi Süneyke'de alan Ensârî burada hafızlığını bitirdikten sonra Kahire'ye gidip orada eğitimine devam etmiştir. İbn Hacer el-Askâlânî (ö. 852/1449)²⁷ ve Celâleddîn el-Mahallî'nin de (ö. 864/1459) aralarında bulunduğu yaklaşık 150 civarında âlimden ders gören Ensârî, bahsi geçen hocalardan fetva ve ders verme izni de almıştır. Kendisinin bir ara Sultan Kayıtbay

²³ Bk. Hocazâde Ahmed Hilmi, "Ravdatü'l-kurrâ", *Sırât-ı Müstakîm Mecmuası*, VI/148, s. 275; İsmâil Karaçam, *Kur'ân'ın Nüzûlü ve Kıraatı*, Nedve Yay. İstanbul 1981, s. 249-250. Mustafa İslambulî'nin *Mürşidü't-talebe* isimli eserinde kendisinden İbnü'l-Cezerî'ye kadarki zaman diliminde hem Mısır tariki hem de İstanbul tarikinin silsilesinde zikri geçen kurrâların isimleri ve hayatlarıyla ilgili bilgiler vardır. Bilgi için bk. Mustafa b. Hasen, *Mürşidü't-talebe*, Süleymaniye Ktp., Hacı Selim Ağa Blm., nr. 29, vr. 64b-72a.

²⁴ Bk. Durmuş Arslan, "Abdülhamid Rüştü (Görücü) Efendi (1860-1923) ve İcâzetnâmeleri", *Cumhuriyet Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, I (2011): s. 416. Ayrıca Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa da Ahmed el-Eskâtî'den ders almıştır. Bk. Bursalı, Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, hzr. Ali Fikri Yavuz- İsmail Özen, Meral Yay. İstanbul ty., I, s. 263.

²⁵ Mısır tarikinin Osmanlı kıraat camiasında yaygınlaşması el-Mansûrî vesilesiyle olmuştur. Abdülhamit Görücü gibi Mısır tariki icâzetnâmesine sahip kurrâdan çok az bir kısmının icâzetinde Mansûrî yerine Ahmed el-Eskâtî'nin (ö. 1159/1746) ismi geçse de bu durum nadirattandır. Bk. Arslan, Durmuş, "Abdülhamid Rüştü (Görücü) Efendi (1860-1923) ve İcâzetnâmeleri", *Cumhuriyet Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, I (2011): s. 416. Ahmed b. Ömer el-Eskâtî, Kahireli Hanefî fakihlerindendir. Künyesi Ebû's-Suû'dur. Arap dili ve belâgatı, kıraat, nahiv ve fıkıh sahalarında otorite âlimlerdendir. Eskâtî, 1159/1746 senesinde vefat etmiştir. Bk. Birmâvî, İlyas b. Ahmed Hüseyin, *İmtâ'u'l-fuzalâ bi terâcimi'l-kurrâ*, tkd. Muhammed Temim, Dârü'n-Nedve el-Âlemiyye 2000, II, s. 40. Kıraate dair eserleri *Ecvibetü'l-mesâil* isimli eseriyse Şeyhülislâm Zekeriyâ el-Ensârî'nin (ö. 926/1520) İbnü'l-Cezerî'nin *Mukaddime*'si üzerine yazmış olduğu şerhine hâşiyesidir. Eskâtî'nin *Ecvibe* adlı eseri kıraat ilminin önemi, Mustafa b. Vezir Muhammed Ebû Nâil el-Mukrî'nin *Ecvibe* isimli eserini yazmasını kendisinden rica etmesi ile Vezir'in ricası doğrultusunda Kur'ân ayetlerinden bir kısmını açıklayan bir eser kaleme alması gibi hususları içerir. Eserle ilgili bilgi için bk. Eskâtî, Ahmed b. Ömer, *Ecvibetü'l-mesâil-i-müşkilât fi ilmi'l-kurrâ*, thk. Emin Muhammed Ahmed eş-Şinkiti, Dâr-u Kunûz-ü İşbiliyâ, Riyad 2008; Özel, Ahmet-Kallek, Cengiz, "Zekeriyâ el-Ensârî", *DİA*, İstanbul 2013, XLIV, s. 214; Karaman, Abdullah, "Şebrâmellisi", *DİA*, İstanbul 2010, XXXVIII, s. 395.

²⁶ Gökdemir, *Ali b. Süleyman el-Mansûrî*, s. 163-164.

²⁷ Birmâvî, *İmtâ'*, tkd. Muhammed Temim, Dârü'n-Nedve el-Âlemiyye 2000, II, s. 123.

(ö. 901/1496) zamanında Şâfiî kadilkudâtılığı yaptığı da olmuştur.²⁸ Talebeleri arasında Muhammed b. Sâlim (ö. 966/1558), İbn Hacer el-Heytemî (ö. 974/1567),²⁹ Hatîb eş-Şirbinî (ö. 977/1570), Abdülvehhâb eş-Şa'rânî (ö. 973/1565) gibi devrinin önde gelen âlimleri bulunmaktadır.³⁰ Ensârî hicrî 926 senesinde vefat etmiş olup kabri İmam Şafîî'nin kabri yakınlarındadır.³¹

Birçok ilim dalına dair eserleri bulunan Ensârî'nin eserleri daha ziyade fıkıh, fıkıh usûlü, tefsir, kıraat, hadis ve tasavvuf alanındadır. Kendisinin kıraat ve tecvid ilmiyle alakalı eserleri ise şunlardır: *ed-Dekâiku'l-muhkeme fî şerhi'l-Mukaddime*,³² *el-Maksid li telhîsi mâ fi'l-Mürşid*,³³ *Tuhfetü nücebâi'l-'asr fî ahkâmi nûni's-sâkine ve't-tenvin ve'l-med ve'l-kasr*.³⁴

b. Abdülhak b. Muhammed b. Abdülhak es-Sinbâtî (ö. 930/1524)

Ahmed b. Ahmed b. Abdülhak es-Sinbâtî, Mısırlı Şâfiî fakihlerdendir. 842/1439 yılında Sinbât'ta doğmuş, yetişkinlik dönemini orada geçirmiştir. Kur'ân'ı Kerîm'i ve *el-Minhâcü'l-fer'î*'yi ezberlemekle eğitimine başlayan es-Sinbâtî, 855/1451'de babasıyla birlikte Kahire'ye gitmiş ve burada *Elfiyye*,³⁵ *Şâtubîyye* gibi kıraate dair temel eserleri ezberlemiştir. Zamanla ilimde derinleşen Sinbâtî, Ezher Camii'nde muhtelif ilim dallarında ders vermeye başlamış, bahsi geçen yerde aynı zamanda vâizlik görevinde de bulunmuştur.

Babasıyla hacca giden Sinbâtî, Mekke ve Medine'de bir müddet bulunup Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebî'de değişik ilimlere dair metinler okutmuştur. Daha sonra Kahire'ye dönüş yapan Sinbâtî, burada ders okutmaya ve fetva vermeye başlamıştır. Tedris hayatı boyunca baba-oğul ve torundan oluşacak şekilde birkaç kuşak kendisinden ders almıştır.³⁶ es-Sinbâtî hicrî 930/1524 senesinde vefat etmiştir.³⁷

Sinbâtî'nin hocaları kendisinden ders ve fetva için icâzet aldığı Ahmed b. Hacer el-Askalânî ile Bedrüddîn Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed el-'Aynî'dir (ö. 855/1451). Kıraat ilminde hocası Ahmed b. Esed el-Mukrî el-Ümyütiyyî (ö. ?) olup

²⁸ Ahmet Özel-Cengiz Kallek, "Zekeriyâ el-Ensârî", *DİA*, İstanbul 2013, XLIV, s. 212-213.

²⁹ Birmâvî, *İmtâ'*, II, s. 125.

³⁰ Özel, "Zekeriyâ el-Ensârî", s. 212.

³¹ Birmâvî, *İmtâ'*, II, s. 126.

³² İbnü'l-Cezerî'nin tecvidle ilgili eserinin şerhi olup Ali el-Kârî'nin *el-Minehü'l-fikriyyesi*'nin kenarında basılmıştır. Bk. Ali el-Kari, *el-Minehü'l-fikriyye*, nşr. Muhammed Ahmed Habib, Kahire 2001. Eserin müstakil basılmış şekli de vardır. Bk. Zekeriyâ el-Ensârî, *ed-Dekâiku'l-muhkeme fî şerhi'l-Mukaddime*, thk. Nesib Meşâvî, yy. Dimaşk, 1980.

³³ Eser İbn Ebû Akîl el-Umânî'nin vakf ve ibtidaya dair eseri *Mürşid fi'l-vakf ve'l-ibtidâ* isimli eserinin muhtasarıdır. Bk. Zekeriyâ el-Ensârî, *Maksid li telhîsi mâ fi'l-Mürşid*, Mektebetü Dârî'l-Beyrûnî, Dimaşk 2002.

³⁴ Zekeriyâ el-Ensârî, *Tuhfetü nücebâi'l-'asr*, nşr. Muhyi Hilal, yy. Bağdat 1986.

³⁵ İbn Malik et-Tai'nin nahivle ilgili Elfiyye'si, Zeynüddîn el-'Irâkî'nin hadis usulüne dair *Elfiyye*'sinde olduğu gibi İslâmî ilimler geleneğinde birçok ilimle alakalı elfiyeler yazılmıştır. Burada zikredilen Elfiyye'den kasıt, İbnü'l-Cezerî'nin bin kûsur beyitlik *Tayyibetü'n-Neşr*'i olabilir. Elfiyelerle ilgili bk. Turan, Abdülbâki, "el-Elfiyye", *DİA*, İstanbul 1995, XI, s. 27-28.

³⁶ Birmâvî, *İmtâ'*, tkd. Muhammed Temim, Dârü'n-Nedve el-Âlemiyye 2000, II, s. 152; Mustafa b. Hasen, *Mürşidü't-talebe*, vr. 68a.

³⁷ Birmâvî, *İmtâ'*, II, s. 153; Mustafa İslambulî, *Mürşidü't-talebe*, vr. 68a.

kendisinden ders aldığı bilinen talebesi ise Ali b. Muhammed b. Halil b. Ğānim el-Makdisî'dir (ö. 1004/1596).³⁸

c. Muhammed b. Sâlim Nâsıruddin et-Tablâvî (ö. 966/1558)

Mısır'ın önde gelen âlimlerinden Tablâvî, Şâfiî fakihidir. İmam ve allâme lakaplarıyla anılmaktadır. 866/1462 senesinde doğmuştur. Eğitimini zamanının önemli âlimlerinden alan Tablâvî'nin, akranlarının vefatı sonrasında ilimde riyâset makamına ulaştığı kabul edilmiştir. Resûlullah'ı (s. a. v.) rüyasında çok kere görmesiyle bilindiğinden, insanlar kendisine yakın olmak istemiştir. Tablâvî, tefsir, kıraat, fıkıh, nahiv, hadis, usûl, meânî, beyân, hesâb, mantık, kelâm ve tasavvufta derya olarak tanınmıştır. Bu ilimlerde döneminin Mısır'ında ezberden Tablâvî'den daha fazla nakil yapabilecek kimse olmadığı söylenmiş;³⁹ ayrıca kendisi akranları arasında ilim, tevazu, güzel ahlak ve cömertlik bakımından devrinin en önde geleni olarak bilinmiştir.⁴⁰ Tablâvî'ye elli sene mülâzemet eden Abdülvehhâb b. Ahmed eş-Şa'râvî, kendisinin hayatı boyunca devamlı surette ya namaz kıldığını ya Kur'ân okuduğunu ya da insanlara ilmî manada hizmet ettiğini; hiçbir şekilde tekebbüre kapılmayıp, hoca arkadaşlarına hasette bulunmadığını ve onların gıybetini yapmadığını dile getirmiştir.⁴¹ Yaklaşık yüz sene kadar yaşayan Tablâvî, 966/1558 yılında Mısır'da vefat etmiştir.⁴²

Zekeriyâ el-Ensârî, Fahr b. Osmân ed-Dîmî (ö. ?), Celâleddin el-Beyhûrî (ö. ?), Burhân Kalkaşendî (ö. ?), Zeynüddîn el-Cinânî (ö. ?) ve Kemâlüddin ed-Devâhilî (ö. ?), Tablâvî'nin hocalarındandır.⁴³ Talebeleri ise Şehâzetü'l-Yemenî (ö. 966/1558),⁴⁴ İbn Ğānim el-Makdisî,⁴⁵ Ahmed el-Mesyerî (ö. 1006/1597) ile Abdullah b. Muhammed el-Hüseynî el-Mağribî'dir.⁴⁶ et-Tablâvî'nin eserleri, Muzaffer İbnü'l-Verdî'nin (ö. 749/1349) *Behcetü'l-Verdiyye*'si üzerine yazdığı ve beş bin beyitten oluşan iki şerhi,⁴⁷ *Bidâyetü'l-kârî fî hatm-i Sahîhi'l-Buhârî*'si,⁴⁸ Kazvî'nî'nin (ö. 665/1266) furû-u fıkıhla ilgili *Hâvi's-sağîr* isimli eseri⁴⁹ için kaleme aldığı *Şerhu'l-Hâvi's-sağîr*'i,⁵⁰ tenvin ve sakin nûnla ilgili telif etmiş olduğu *Mürşidetü'l-Müşteğîlîn*'idir.⁵¹

³⁸ Mustafa İslambulî, *Mürşidü't-talebe*, vr. 68a.

³⁹ Birmâvî, *İmtâ'*, II, s. 282.

⁴⁰ Birmâvî, *İmtâ'*, II, s. 283.

⁴¹ Mustafa İslambulî, *Mürşidü't-talebe*, vr. 69.

⁴² Birmâvî, *İmtâ'*, II, s. 284.

⁴³ İslambulî, *Mürşidü't-talebe*, vr. 70b.

⁴⁴ Birmâvî, *İmtâ'*, II, s. 283.

⁴⁵ Birmâvî, *İmtâ'*, II, s. 254; Kallek, "İbn Ğānim", s. 503.

⁴⁶ İslambulî, *Mürşidü't-talebe*, vr. 70b.

⁴⁷ Ziriklî Hayruddîn b. Muhammed, A'lâm, Dâr-u'l-İlim li'l-Melâyîn 2002, VI, s. 134.

⁴⁸ Birmâvî, *İmtâ'*, II, s. 283.

⁴⁹ Ahmet Özel, "Kazvî'nî, Abdülgaffâr b. Abdülkerîm", *DİA*, İstanbul 2002, XXV, s. 155.

⁵⁰ Ömer b. Ridâ Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, Dâr-u lhyâi't-Türâs, Beyrut ty., X, s. 17.

⁵¹ İsmail b. Muhammed el-Bağdâdî, *Hediyetü'l-ârifin*, Dâr-u lhyâi't-Türâsî'l-Arabi, Beyrut ty., I, II, s. 247; İsmâil Durmuş-Soner Gündüzöz, "Nûn", *DİA*, İstanbul 2007, XXXIII, s. 242.

d. Şehâze Ebû Abdurrahmân el-Yemenî (ö. 966/1558)

Şehâze Ebû Abdurrahman el-Yemenî, Mısır Şâfiî fakihlerindedir. Kıraat ilmiyle ilgili devrinin önde gelen âlimi Ebû Abdillâh Muhammed b. Sâlim Nâsıruddin et-Tablâvî ve devrin diğer kıraat âlimlerine talebelikte bulunmuştur. Yemenî, oğlu Abdurrahman'a kırâ'ât-i seb'a dersi verdiği esnada Nisâ sûresi kırk birinci ayete geldiğinde vefat etmiştir. Kendisinden kıraat eğitimi alan diğer talebesi ise asrının şeyhülkurrâsı Seyfüddîn b. Atâullâh Ebü'l-Fütûh el-Vefâî el-Fezâlî'dir (ö. 1020/1611). Yemenî, 966/1558 yılında vefat etmiştir.⁵²

e. Abdülhak b. Muhammed b. Abdülhak es-Sinbâtî (ö. 980/1572)

Abdülhak b. Muhammed b. Abdülhak es-Sinbâtî, Şâfiî fakihî ve mukridir. Kıraat ilmini eş-Şihâb Ahmed b. Esed'den alan Sinbâtî'nin talebesi ise Ali b. Muhammed b. Halil İbn Ğânim el-Makdisî'dir. Sinbâtî, 980/1572 senesinde vefat etmiştir.⁵³

f. Ahmed b. Abdülhak b. Muhammed es-Sinbâtî, (ö. 990/1582)

Ahmed b. Abdülhak es-Sinbâtî, Mısırlı Şâfiî fakihlerinden olup zamanının mukrîsi ve Ezher Camii vâizlerindedir. Ayrıca şer'î ilimlerde derinlik sahibidir. Kıraat ilmiyle ilgili Şehâzetü'l-Yemenî ve Yûsuf b. Zekeriyâ el-Ensârî'ye talebelikte bulunmuştur. Kendisinden kıraat ilmine dair ders alan talebesi ise Yemenî'nin oğlu Abdürrahman b. Şehâzetü'l-Yemenî'dir.⁵⁴ Sinbâtî, 990/1582 senesinde vefat etmiştir.⁵⁵

Eserleri, Suyûtî'ye ait *Nikâyetü'l-'ulûm* isimli nazım eserle ilgili yazdığı *Ravzatü'l-fühûm*, Bûsîrî'nin *Kasîdetü'l-hemziyye* adlı eserine şerhi, *Ravza* adlı eseri için kaleme aldığı *Fethu'l-Hayyü'l-Kayyûm*'u ve Mahallî'nin eseri üzerine yapılmış bir şerh için yazmış olduğu haşiyesidir.⁵⁶

g. Seyfeddîn el-Fezâlî (ö. 1020/1611)

Seyfüddîn Ebü'l-Feth b. Atâullâh el-Vefâî el-Fezâlî, Şâfiî fakihî ve mukridir. Mısır'da asrının şeyhülkurrâsıdır. Kur'ân ilimlerinde akranlarından önde kabul edilir. Hocaları Şehâzetü'l-Yemenî ile Ahmed b. Abdülhak es-Sinbâtî'dir. Fezâlî, bahsi geçen hocalardan kıraat ilmine dair 'aşere-i suğrâ ve 'aşere-i kübrâyı okumuştur. Talebeleri ise Sultân el-Mezzâhî ile Muhammed b. Alâuddîn el-Bâbilî'dir (ö. 1077/1666). Fezâlî, 1020/1611 yılında Mısır'da vefat etmiştir.⁵⁷

⁵² Mustafa İslambulî, *Mürşidü't-talebe*, vr. 68a. Şehâze Ebû Abdurrahman el-Yemenî ile ilgili kaynaklarda çok fazla bir bilgiye ulaşılamadığından burada makalede geçen diğer kişilerden daha az bilgi verilmek durumunda kalınmıştır.

⁵³ Mustafa İslambulî, *Mürşidü't-talebe*, vr. 68a. Abdülhak es-Sinbâtî ile ilgili kaynaklarda çok fazla bir bilgiye ulaşılamamıştır.

⁵⁴ Mustafa İslambulî, *Mürşidü't-talebe*, vr. 68a.

⁵⁵ Bağdâdî, *Hediyyetü'l-ârifin*, I, s. 149.

⁵⁶ Bağdâdî, *Hediyyetü'l-ârifin*, I, s. 149.

⁵⁷ Birmâvî, *İmtâ'*, II, s. 141-42, Hamevî, Muhammed Emin b. Fazlullah el-Hamevî, *Hulâsâtü'l-eser fi a'yâni'l-karni'l-hadi aşere*, Dâr-u Sadır Beyrut ty., II, s. 221.

Fezâlı'nın, İbnü'l-Cezerî'nin (ö. 833/1429) *Mukaddime*'si üzerine şerhi ve *el-Havâşî'l-Muhkeme* ismiyle de bilinen *Ecrûmiyye*'si ile kıraat ilmine dair birçok risâlesi vardır.⁵⁸

h. Abdurrahman b. Şehâzetü'l-Yemenî (ö. 1050/1640)

Abdurrahman b. Şehâzetü'l-Yemenî, 975/1568 yılında Mısır'da doğup orada yetişmiştir. Zamanının şeyhülkurrâsı, mevcut âlimlerin önde geleni ve asrının fakihi şeklinde anılmıştır. Eğitimine Kur'ân ezberi ve sonrasında kırâ'ât-i 'aşereyi öğrenmekle başlayan el-Yemenî hakkında, bu ilmi itkan derecesinde öğrendi, denilmiştir. Kıraat dersleri sonrasında fıkıh, Arap dili ve edebiyatı dersleri de alan Yemenî, kıraat ilminde riyaset makamına getirilmiştir.

Her sene muteber fıkıh kitaplarından birini okuttuğu nakledilen Yemenî'nin derslerini, Şebrâmellisî gibi zamanının önde gelen âlimlerinin takip ettiği nakledilir. Ayrıca Yemenî, maddi durumu yerinde olmayan talebelere yardımcı olup onlar için iyilik ve ihsanda bulunmasıyla da bilinir.⁵⁹ Yemenî, 1050/1640 senesinde vefat etmiştir.⁶⁰

Hocası, kendisinden kıraatlerle birlikte Kur'ân dersleri aldığı babası Şehâzetü'l-Yemenî'dir. Ancak babası Kırâ'ât-i seb'a eğitimi alırken vefat etmiştir. Bunun üzerine Yemenî, eğitimine babasının talebesi eş-Şihâb Ahmed b. Abdülhakk es-Sinbâtî'den devam etmiş, kendisinden kırâ'ât-i seb'a ve 'aşere okumuştur. Diğer hocaları ise fıkıh derslerine katıldığı eş-Şems Ali er-Remlî (ö. 1004/1596) ve uzun süre kendisine talebelikte bulunduğu en-Nûr ez-Ziyâdî (ö. ?) ile⁶¹ İbn Ğânim el-Makdisî'dir.⁶² Yemenî'nin kıraatteki ünü her taraftan duyulmuş; Hicaz, Şam, Mısır gibi devrinin ilim merkezlerinden talebeler bu ilmi elde etmek için kendisine gelmişlerdir. İsmi bilinen talebeleri ise Ali eş-Şebrâmellisî, Abdüsselâm b. İbrâhim el-Lekânî (ö. 1078/1668), Abdülbâki ed-Dimeşkî (ö. ?), Muhammed el-Bakarî ve Şahin el-Erminâvî'dir (ö. 1100/1689).⁶³ Talebelerinden Ali eş-Şebrâmellisî (ö. 1087/ 1676), kendisinden Tayyibe tarikiyle Kur'ân'ı başından sonuna kadar okumuştur.⁶⁴

1. Sultan el-Mezzâhî (ö. 1075/1664)

Şeyh Sultan b. Ahmed Selâme b. İsmâil Ebül-'Azâim el-Mezzâhî el-Mısırî, 985/1577 yılında Mısır'da doğmuştur. Fıkıh ve kıraat sahalarında zamanının önde gelen âlimlerindedir. Eğitimine hafızlık yapmak suretiyle başlangıç yapan

⁵⁸ Birmâvî, *İmtâ'*, II, s. 142; Ziriklî, *A'lâm*, III, s. 149; Bağdâdî, *Hediyetü'l-ârifîn*, I, s. 413; Kehhâle, *Mu'cemü'l-Müellifîn*, VIII, s. 54.

⁵⁹ Birmâvî, *İmtâ'*, II, s. 172.

⁶⁰ Birmâvî, *İmtâ'*, II, s. 173.

⁶¹ Birmâvî, *İmtâ'*, II, s. 172-73.

⁶² Birmâvî, *İmtâ'*, II, s. 255.

⁶³ Birmâvî, *İmtâ'*, II, s. 172.

⁶⁴ Mustafa İslambulî, *Mürşidü't-talebe*, vr. 68b.

Mezzâhî, daha sonra *eş-Şâtıbiyye*, *ed-Dürre* ve *Tayyibe* tarikleri⁶⁵ doğrultusunda kıraat ilmi ile devam etmiştir. Dinî ve aklî ilimlerle iştigal eden Mezzâhî'nin hocalarının sayısının sadece aklî ilimlerde otuzu bulunduğu söylenir. 1008/1600 yılında fetva ve Ezher'de ders vermesi için kendisine izin verilen Mezzâhî, zamanının öğleden önceki kısmını fıkıh eğitimi için ayırıp günün kalan kısmını ve tüm gayretini kıraat ilmine hasretmiştir. Ayrıca kendisinin dersler esnasında her sene farklı ilimlere dair ona yakın kitap okuttuğu belirtilmiştir.⁶⁶

Evi ders mekânı olan Ezher'e uzak olmasına rağmen kaynaklarda Mezzâhî'nin gecenin son üçte birlik kısmında Ezher'de olduğu, bu esnada sabah namazına kadar namaz ve ibadetle meşgul olup sabah namazı sonrasında fecrin doğuşuna kadar talebelerine *eş-Şâtıbiyye*, *ed-Dürre* ve *Tayyibe* okuttuğu; sonrasında yine bir müddet ibadet edip bu halini ilerlemiş yaşlarda da devam ettirdiği zikredilir.⁶⁷ Mezzâhî, 1075/1664 yılında vefat etmiş, cenaze namazını ise eş-Şems el-Bâbilî (ö. 1077/1666) kıldırmıştır.⁶⁸

Mezzâhî'nin eğitiminde etkili olmuş hocalarından bazıları şunlardır: Şeyh, imam, mukrî vasıflarıyla bilinen ve kendisinden talim ve tüm rivayetleriyle birlikte kırâât-i 'aşere-i suğrâ ve kübrâ eğitimi aldığı Seyfüddîn b. Atâullâh el-Fezâlî (ö. 1020/1611), en-Nûr ez-Ziyâdî, Sâlim eş-Şebşîrî (ö. 1019/1610), Ahmed Halil es-Sübkî (ö. ?), Vâiz Hicâzî (ö. ?), Muhammed el-Kasrî'dir (ö. ?).⁶⁹

Yaşadığı zaman ve mekândaki Şâfiî fıkıyla ilgilenen talebelerin hepsinin kendisinden ders aldığı ve kendisinden ders alan talebelerinin sayısının çok fazla sayıda olduğu belirtilmekle beraber; bilinen talebeleri, eş-Şebrâmellisî, Abdülkâdir es-Safûrî ed-Dimeşkî (ö. ?), Muhammed el-Bednînî ed-Dimeşkî (ö. ?), Mansûr et-Tûhî (ö. 1090/1679), Muhammed el-Bakarî, Ahmed ed-Dimyâtî el-Bennâ (ö. 1117/1705), Muhammed b. Abdirresûl el-Berzencî (ö. 1103/1691),⁷⁰ İbrahim el-Birmâvî (ö. 1106/1694),⁷¹ Ebû'l-Felâh Abdülhay İbnü'l-'Îmâd (ö. 1089/1679)⁷² Muhammed b. Hasen eş-Şubrî, Ahmed el-Hamevî (ö. 1098/1687), İbrâhim el-

⁶⁵ Bahsi geçen tarikler, kıraat ilminde esas alınan kaynaklara nispetle isimlendirilmiştir. Adı geçen tariklerle ilgili geniş bilgi için bk. Akdemir, Atilla, "Kıraat Eğitim ve Öğretiminde Uygulanan Metodlar", *Tarihten Günümüze Kıraat İlmi*, s. 607-608.

⁶⁶ Birmâvî, *İmtâ'*, II, s. 135.

⁶⁷ Birmâvî, *İmtâ'*, II, s. 136.

⁶⁸ Birmâvî, *İmtâ'*, II, s. 138.

⁶⁹ Birmâvî, *İmtâ'*, II, s. 136-137.

⁷⁰ Şâfiî âlimidir. Hocalarından eş-Şebrâmellisî ve el-Mezzâhî aynı zamanda Ali b. Süleyman el-Mansûrî'nin de hocalarıdır. Berzencî ile ilgili bk. Murâdî, *Silkü'd-dürer*, IV, s. 65; Cengiz Kallek, "Berzencî", *DİA*, İstanbul 1992, V, s. 525-526.

⁷¹ Birmâvî, Şâfiî fakihî ve Ezher şeyhi olup Ali b. Süleyman el-Mansûrî'nin hocaları el-Babili, el-Mezzâhî ve eş-Şebrâmellisî'nin talebelerindedir. Bk. Rahmi Yaran, "Birmâvî, İbrahim b. Muhammed", *DİA*, İstanbul 1992, VI, s. 203.

⁷² Ulema ve devlet adamlarının biyografilerini ve 1000/1592 yılına kadar meydana gelen olayları içeren *Şezeretü'z-Zeheb* adlı eserin sahibi İbnü'l-'Îmâd, Şam'dan Mısır'a geçip orada Ali b. Süleyman el-Mansûrî'nin hocalarından Bâbilî, Mezzâhî ve Şebrâmellisî'nin derslerine katılmıştır. Bk. Zirikî, *A'lâm*, III, s. 290; Cengiz Tomar, "İbnü'l-'Îmad", *DİA*, İstanbul 2000, XXI, s. 95.

Merhûmî, Şahin el-Ermenâvî, Abdülbâki ez-Zürkânî (ö. 1099/1688),⁷³ Ahmed el-Beşîşî'dir.⁷⁴

Mezzâhî'nin kıraat ilmiyle alakalı eserleri *Kitâb fil-kırâ'âtil erbe'îz-zâide 'ale'l-'aşr-i min tarîkî'l-Kabâkîbî, el-Cevheru'l-mesûn, Mesâil ve ecvibetühâ, Ecvibe an esile fi'l-kırâ'ât,*⁷⁵ *Risale fî ecvibeti mesâili'l-'ısrîne*⁷⁶ adlı eserlerdir.⁷⁷ Ayrıca Mezzâhî'nin Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Blm., nr. 2093,⁷⁸ İbrahim Efendi Blm., nr. 28⁷⁹ ve Bağdatlı Vehbi Blm., nr. 2123'de⁸⁰ kıraat ilmine dair risâleleri mevcuttur

j. Nûruddîn Ali eş-Şebrâmellisî (ö. 1087/ 1676)

1590 yılında Mısır Ğarb vilâyetinde Şebrâmellis'te (Şubrâmillis) doğan Ebû'z-Ziyâ Nûruddîn Alî b. Alî eş-Şebrâmellisî el-Kâhîrî, küçük yaşta Kur'ân'ı ezberleyip Şeyhülkurrâ Abdurrahman b. Şehâzetü'l-Yemenî'den Şâtıbiyye tarikiyle kırâat-i seb'a, akabinde kırâat-i aşere eğitimi almıştır. Şebrâmellisî, Muhammed el-Münâvî (ö. 1031/1622),⁸¹ Nureddîn ez-Zeyyâdi,⁸² Sâlim eş-Şebşîrî (ö. 1019/1610),⁸³ Nûreddin el-Halebî (ö. 1044/1635),⁸⁴ Fahreddin eş-Şenevânî,⁸⁵ Süleyman el-Bâbilî,⁸⁶ Şehâbeddin el-Ğanîmî,⁸⁷ Ali el-Üchurî (ö. 1066/1656),⁸⁸ Şehabeddin es-Sübki⁸⁹ ve İbrâhim el-Lekânî (ö. 1078-1688)⁹⁰ gibi âlimlerden

⁷³ Zürkânî, Mâlikî fakihidir. Ali b. Süleyman el-Mansûrî'nin hocaları Şebrâmellisî, Bâbilî ve Mezzâhî gibi hocalardan ders almıştır. Kendisiyle ilgili bk. Ziriklî, *A'lâm*, III, s. 72; Tuncay Başoğlu, "Zürkânî, Abdülbâki b. Yûsuf", *DİA*, İstanbul 2013, XLIV, s. 578-579.

⁷⁴ Birmâvî, *İmtâ'*, II, s. 137-138.

⁷⁵ Sultan el-Mezzâhî, *Ecvibe an es'ile fi'l-kırâ'ât*, Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Blm., nr. 2123, vr. 157a-158a.

⁷⁶ Sultan el-Mezzâhî, *Risale fî ecvibeti mesâili'l-'ısrîne*, Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Blm., nr. 2093, vr. 2a-28a.

⁷⁷ Birmâvî, *İmtâ'*, II, s. 138.

⁷⁸ Risâle, Tevbe sûresi başındaki gibi besmelenin mevcudiyeti meselesiyle ilgilidir. Ayrıca eser, Ebû Amr'ın ravilerinden Dürî ve Sûsî'nin idğamları ve med miktarlarında olduğu gibi farklı konuları da içerir. Bk. Sultan el-Mezzâhî, *Risâle*, Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Blm., nr. 2093, vr. 1-28.

⁷⁹ Risâlede, Duhâ sûresinden itibaren söz konusu olan tekbirler ele alınmıştır. Bk. Sultan el-Mezzâhî, *Risâle fî evcüh-i tekbir*, Süleymaniye Ktp., İbrahim Efendi, Blm., nr. 28, vr. 171-182.

⁸⁰ Risâle, Verş rivâyetine göre bazı kelimelerdeki vecihlere dairdir. Bk. Sultan el-Mezzâhî, *Risâle fî evcüh-i Verş*, Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Blm., nr. 2123, vr. 157-158.

⁸¹ Münâvî için bk. Birmâvî, *İmtâ'*, II, s. 232; M. Yaşar Kandemir, "Münâvî, Muhammed Abdürraûf", *DİA*, İstanbul 2006, XXXI, s. 572-575.

⁸² Birmâvî, *İmtâ'*, II, s. 232.

⁸³ Ali b. Süleyman el-Mansûrî'nin hocalarından Şebrâmellisî ile Mezzâhî'nin hocalarındandır. Bk. Birmâvî, *İmtâ'*, II, s. 136, 232; Bağdâdî, *Hediyyetü'l-ârifin*, I, s. 381.

⁸⁴ Şâfîi fakihî olup *Sîretü'l-Halebîyye* adlı eseriyile bilinir. Şebrâmellisî kendisinden rivayette bulunmuştur. Daha geniş bilgi için bk. Birmâvî, *İmtâ'*, II, s. 232; Cevat İzgi, "Halebî, Nûreddin", *DİA*, İstanbul 1997, XV, s. 232-233.

⁸⁵ Abdullah Karaman, "eş-Şebrâmellisî", *DİA*, İstanbul 2010, XXXVIII, s. 395.

⁸⁶ Birmâvî, *İmtâ'*, II, s. 232.

⁸⁷ Birmâvî, *İmtâ'*, II, s. 233.

⁸⁸ Mâlikî fakihî, muhaddis ve mutasavvıf olan Üchurî ile ilgili bk. Ali Hakan Çavuşoğlu, "Üchurî", *DİA*, İstanbul 2012, XLII, s. 276.

⁸⁹ Birmâvî, *İmtâ'*, II, s. 232.

⁹⁰ Ebu Muhammed (Ebû'l-Ferec) İbrâhim el-Lekânî, Mâlikî âlimidir. Şebrâmellisî kendisinden daha ziyade hadis, kelam, Arap diline yönelik dersler alıp, kendisinden *Sâhihu'l-Buhârî, Akâ'idü'n-Nesefî,*

değişik alanlarda dersler alıp Şâfiî fıkhı, usûl-i fıkıh, tarih ve kıraat sahalarında otoritelerden biri olmuştur.

Öğrenim gördüğü Ezher'de dersler veren Şebremâllisi'nin talebeleri arasında Zeynelâbidîn el-Ensârî,⁹¹ Muhammed el-Berzencî eş-Şehrezûrî (ö. 1103-1691),⁹² Muhammed el-Buhûtî (ö. 1088/1677),⁹³ Abdurrahman el-Mahallî (ö. 1098/1687),⁹⁴ Ebü'l-Abbas ed-Deyrebî (ö. 1151/1738),⁹⁵ Ebü'l-Ferec el-Halebî (ö. 1044/1635),⁹⁶ Ebü'l-Abbas el-Hamevî (ö. 1098/1687),⁹⁷ Şemseddin er-Remlî (ö. 1004/1596),⁹⁸ Süleyman Fâzıl Efendi (ö. 1134/1722), Mehmed Ayıntâbî (ö. 1111/1699), Ebü'l-Bekâ el-Uceymî (ö. 1113/1702),⁹⁹ Ebü'l-İrşâd el-Üchûrî (ö. 1066/1656),¹⁰⁰ Ebü'l-Hasen es-Sefâkusî (ö. 1117/1705), Abdülkâdir el-Bağdâdî (ö. 1093/1682),¹⁰¹ Kûrânî (ö. 1101/1690),¹⁰² İbnü'l-İmâd (ö. 1089/1679),¹⁰³ İbrâhim el-Birmâvî (ö. 1106/1694), Ahmed el-Bennâ ed-Dimyâtî (ö. 1117/1705), Ebû Sâlim el-Ayyâşî (ö. 1090/1679),¹⁰⁴ Ahmed el-Hamevî (ö. 1098/1687),¹⁰⁵ Abdülganî en-Nablûsî (ö. 1143/1731),¹⁰⁶ Abdülbâki ez-Zürkânî (ö. 1099/1688)¹⁰⁷ gibi önemli zatlar vardır.

→

Muğni'l-lebîb, Cem'ul-cevâmî isimli eserleri okumuştur. Bk. Birmâvî, *İmtâ'*, II, s. 233; Metin Yurdağur, "Lekânî, İbrâhim b. İbrâhim", *DİA*, Ankara 2003, XXVII, s. 130-131.

⁹¹ Birmâvî, *İmtâ'*, II, s. 233.

⁹² Şebremâllisi ve Mezzâhî'den ders almıştır. Berzencî'nin tecvid ilmiyle ilgili el-Cevheru'n-nezîd fi kavâidit-tecvîd adlı eseri vardır. Bk. Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, XII, s. 41.

⁹³ Şebremâllisi ve el-Mezzâhî'nin talebelerinden Buhûtî için bk. Bağdâdî, *Hediyetü'l-ârifin*, II, s. 296; Birmâvî, *İmtâ'*, II, s. 135, 233.

⁹⁴ Birmâvî, *İmtâ'*, II, s. 234; Bağdâdî, *Hediyetü'l-ârifin*, I, s. 550.

⁹⁵ Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, II, s. 30.

⁹⁶ Ebü'l-Ferec el-Halebî ile ilgili bk. Cevat İzgi, "Nüreddin Halebî", *DİA*, İstanbul 1997, XV, s. 233.

⁹⁷ Hamevî ile ilgili bk. Ziriklî, *A'lâm*, I, s. 239; Mustafa Sinanoğlu, "Hamevî, Ahmed b. Muhammed", *DİA*, İstanbul 1997, XV, s. 456.

⁹⁸ Ebû Abdillah er-Remlî, Şâfiî fakihidir. *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc* adlı eserine Şebremâllisi'nin hâşiyesi vardır. Bk. Ahmet Özel, "Şemseddin Remlî", *DİA*, İstanbul 2007, XXXIV, s. 566; Bağdâdî, *Hediyetü'l-ârifin*, II, s. 261.

⁹⁹ Muhammed b. Ali el-Buhârî el-Mekki'den kıraat dersleri alan el-Uceymî, daha ziyade hadis, fıkıh, tasavvuf ve tarih alanlarında söz sahibidir. Daha geniş bilgi için bk. Ziriklî, *A'lâm*, II, s. 205; Casim Avcı, "Uceymî", *DİA*, İstanbul 2012, XLII, s. 37-38.

¹⁰⁰ Üchûrî için bk. Bağdâdî, *Hediyetü'l-ârifin*, I, s. 58.

¹⁰¹ Abdülkâdir Bağdâdî, Arap edebiyatı tarihçisi ve dil bilginidir. Bin kadar Arap şairinin de divanlarının içinde bulunduğu şahsi kütüphanesi, zamanının en zengin kütüphanelerindedir. Edirne'de sadrazam Fâzıl Ahmed Paşa ile tanışan Bağdâdî, padişah IV. Mehmed'in takdirini kazanmıştır. Daha geniş bilgi için bk. Nazif Hoca, "Abdülkâdir el-Bağdâdî", *DİA*, İstanbul 1988, I, s. 230-231.

¹⁰² Şâfiî fakihî, muhaddis ve mutasavvif Ebü'l-İrfân Burhânüddîn el-Kûrânî, Mezzâhî ve Şebremâllisi'nin talebelerindedir. Bk. Ziriklî, *A'lâm*, I, s. 36.

¹⁰³ *Şezerâtü'z-zehbe* isimli eseriyle meşhur tarihçi, fakih ve edip İbnü'l-İmâd Ebü'l-Felâh Abdülhâyy, Mezzâhî ve Şebremâllisi'nin talebelerindedir. Bk. Ziriklî, *A'lâm*, III, s. 290; Tomar, "İbnü'l-İmâd", s. 95.

¹⁰⁴ Bk. Karaman, "Şebremâllisi", s. 395.

¹⁰⁵ Hanefî fakihidir. Mezzâhî ve eş-Şebremâllisi'den ders almıştır. Bk. Birmâvî, *İmtâ'*, II, s. 137, 234; Mustafa Sinanoğlu, "Hamevî, Ahmed b. Muhammed", *DİA*, İstanbul 1997, XV, s. 456.

¹⁰⁶ Sufî, fakih, edip ve şair Abdülganî b. İsmail en-Nablûsî, Emeviyye Camiinde dersler verdikten sonra bir müddet uzlete çekilmiştir. Bu zaman zarfında Kur'ân üzerinde derinleşen en-Nablûsî, hüsn-i hat ve tasavvufla da ilgilenmiştir. Bilgi için bk. Ziriklî, *A'lâm*, IV, s. 32; Ahmet Özel, "Nablûsî, Abdülganî b. İsmail", *DİA*, İstanbul 2006, XXXII, s. 268-270.

¹⁰⁷ Mâlikî fakihidir. Şebremâllisi ve Mezzâhî'nin talebelerindedir. Bk. Birmâvî, *İmtâ'*, II, s. 138, 234; Başoğlu, "Zürkânî, Abdülbâki b. Yüsf", s. 578.

k. Şemsüddîn Ebü'l-İkrâm el-Bakarî (ö. 1111/1699)

Şemsüddîn Ebü'l-İkrâm Muhammed b. Kâsım b. İsmâil el-Bakarî, Mısır'ın Dârülbakar köyünde doğmuştur. Doğduğu yere nispetle kendisine Bakarî denilmiştir. İhtisası Kur'ân ilimleri ve kıraat ilmi üzerinedir. Âlimlerin hayatlarının incelendiği tabakât kitaplarında Bakarî'den "mukrî" şeklinde bahsedilmesi kendisinin kıraat ilmindeki konumu sebebiyledir. Bakarî'nin eserlerinin hepsi kıraat ilmi sahasıyla ilgili olup kendisi bu alanda birçok eser vermiş ve pek çok talebe yetiştirmiştir. Bununla beraber Şâfiî fikhına da derin nüfuzu ile bilinir. Bu sebepten olsa gerek eş-Şâfiî şeklinde anıldığı da olmuştur. Şemsüddîn el-Bakarî, 1111/1699 senesinde vefat etmiştir.¹⁰⁸

Bakarî, Kahire'de eğitim görmüş, eğitimi boyunca hadis alanında Bâbilî (ö. 1077/1666),¹⁰⁹ Nûreddin el-Halebî (ö. 1044/1635)¹¹⁰ ve Burhânüddin el-Lekânî (ö. 1041/1631);¹¹¹ kıraat ilminde Şehâzetü'l-Yemenî (ö. 1050/1640);¹¹² fıkıh sahasında Mezzâhî (ö. 1075/1664), Ziyâdî (ö. 1024/1610)¹¹³ ve Şevberî (ö. 1099/1688)¹¹⁴ gibi hocalardan ders almış; tasavvufî alanda amcası Mûsâ b. İsmâil el-Bakarî'den istifâde etmiştir. Ezher'de eğitim gören Bakarî, vefat edene dek Ezher Camii şeyhülkurrâlığı yapmıştır.¹¹⁵

Kaynaklarda Mısır'da sayısız denecek kadar çok kimsenin kendisinden kıraat ahzettiği ve Mısır âlimlerinden birçoğunun ya kendisinin talebeleri ya da talebelerinin talebeleri olduğu söylenir. Kaynaklarda ismi açıkça zikredilen talebeleri ise Ali b. Süleyman el-Mansûrî ile Şeyhülişlâm Ebü'l-Mevâhib ed-Dimeşkî'dir (ö. 1126/1714).¹¹⁶

Eserlerinin tamamı kıraate dâirdir. Bunlar, *Kavâidü'l-mukarrere fi'l-fevâidi'l-muharrere*,¹¹⁷ *Ğunyetü't-tâlibîn ve münyetü'r-râğibîn*,¹¹⁸ *Hâşiye 'alâ risâle fi't-tecvîd*

¹⁰⁸ Atik, Kemal, "Bakarî", *DİA*, İstanbul 1991, IV, s. 529.

¹⁰⁹ Ebü Abdillâh b. Celâleddin el-Bâbilî, Ezher muhaddislerindedir. Bk. Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, IV, s. 84.

¹¹⁰ Şâfiî fakihidir. *Sîretü'l-Halebiyye* diye de anılan *İnsânü'l-'uyûn* adlı eserin müellifidir. Bk. İzgi, "Halebî, Nûreddin", s. 232-233.

¹¹¹ İbrâhim b. İbrâhim b. Hasen b. Ali el-Lekânî, Mısır'da ders veren hadis âlimlerindedir. *Cevheretü't-tevhîd* isimli akâide dâir manzum eseriyile ve Mâlikî âlimi olmasıyla bilinir. Bk. Metin Yurdagür, "Lekânî", *DİA*, Ankara 2003, XXVII, s. 130.

¹¹² Mersafî, Şehâzetü'l-Yemenî ve talebesi Bakarî için, "Tüm icâzetlerimizdeki isnâd ricallerimizdendir" der. Bk. Mersafî, Abdülfettâh b. es-Seyyid Acemî, *Hidâyetü'l-kârî ilâ tecvidi kelâmi'l-bârî*, Mektebet-ü Tayyibe, Medine ty., II, s. 718.

¹¹³ Kaynaklarda Ali b. Yahyâ ez-Ziyâdî'nin, Mısır'daki Şâfiî fakihlerinden olduğu belirtilir. Şâfiî fakih Ebü'l-Abbas Şihâbüddîn Ahmed er-Remlî'nin talebesidir. Bk. Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, VII, s. 260.

¹¹⁴ Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şevberî, Ezher Şâfiî fakihlerinin önde gelenlerindedir. Hanefî fakihlerinden Ahmed b. Muhammed el-Hamevî ile İsmâil b. Abdilganî en-Nablûsî'nin hocasıdır. Bk. Muhibbî, *Hulâsâ*, III, s. 385.

¹¹⁵ Murâdî, *Silkü'd-dürer*, IV, s. 122; Ziriklî, *A'lâm*, VII, s. 229.

¹¹⁶ Murâdî, *Silkü'd-dürer*, IV, s. 122.

¹¹⁷ İmamların kıraat kaideleriyle ilgilidir. Muhammed b. İbrâhim el-Meşhedânî tarafından tahkik edilmiştir. Diyarbakır il halk kütüphanesinde mevcuttur. Eser için bk. el-Bakarî, *Kavâidü'l-mukarrere fi'l-fevâidi'l-muharrere*, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 21 Hk 790/2. Eserle ilgili daha geniş bilgi için bk. Ebü'l-İkrâm Şemsüddîn İsmail el-Bakarî, *Kavâidü'l-mukarrere ve'l-fevâidü'l-muharrere*, thk. Muhammed b. İbrâhim b. Fâzil el-Meşhedânî, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 2005.

ve'r-resm ve mehârici'l-hurûf,¹¹⁹ *Risâle fî ahkâmî nûni's-sâkine*,¹²⁰ *Fethu'l-kebîri'l-mûte'âl*,¹²¹ *Fevâid fi'l-vakf ve'l-ibtidâ*, *Risâle fî tecvîdi'l-Kur'âni'l-Kerîm*,¹²² *Şerh-u Mukaddimeti'l-Ecrûmiyye*'dir.¹²³

Sonuç

Makalede, Osmanlı'da okutulan iki ana tarikten biri olan Mısır tarikini Osmanlı'ya kazandıran Ali b. Süleyman el-Mansûrî'nin kıraat icâzetnâmesinde ismi geçip de kendisinden İbnü'l-Cezerî'ye kadarki dönemde yaşamış Mısır tarikine mensup pek çok kurrânın biyografisine ulaşılmış; bunların hayatları ve eserleriyle ilgili bilgiler, özellikle biyografi eserlerinden istifade edilmek suretiyle Türkçe'ye kazandırılmıştır. Araştırmanın neticesinde Mansûrî öncesinde yer alan bu kurrâdan bir kısmının talebe yetiştirdiği ve eser kaleme aldığı, diğerlerinin kıraat alanına hizmetlerinin ise talebe yetiştirmekten ibaret olduğu görülmüştür. Makalede zikri geçen âlimlerin kıraate dair eserleri ve yetiştirdikleri talebeler vesilesiyle buldukları dönemin kıraat otoriteleri oldukları ve Mısır tarikine ait icâzetnâmelerin köşe taşlarını oluşturdukları sonucuna varılmıştır.

Araştırmada ismi geçen bir kısım zevatın Türkçemizde ilk defa ortaya çıkarılacak olması sebebiyle, makale kendisinden sonraki birçok çalışmaya kapı aralayacak durumdadır. Zira bu makalede adı geçen isimler genelde kıraat ilmi özelde de Osmanlı kıraat ilmi açısından önemli kimselerdir. Nitekim Osmanlı kıraat eğitiminin iki ana tariki olan Mısır ve İstanbul tariklerinin icazet silsileleri makalede adı geçen kimseler vesilesiyle İbnü'l-Cezerî'ye ulaşmaktadır. Dolayısıyla makalede adı geçen kimselerin bir kısmının Türkçe'de ilk defa ele alınması makalenin önemini artırmaktadır. Bu yönüyle makale, kendisinden sonra tez ve makale konularının oluşturulmasına vesile olabilir ya da gerekli görülen durumlarda temel biyografik eserlerin yanında ilgili konularda kaynak olarak da görülebilir.

Makalede ulaşılan sonuçlardan bir diğeri de adı geçen kişilerin yaşadıkları dönemde kıraat eğiminde okutulan kitaplar ile kıraat ilmi metotlarının açığa çıkarılmasıdır. Şöyle ki araştırma sonucunda, Osmanlı'da okutulan Mısır tarikinin

→

¹¹⁸ Müellif, kardeşlerim şeklinde nitelediği birtakım insanların muhtasar bir tecvid kitabı yazmasını istediklerini ve eserini bu isteğe cevap olarak yazdığını söyler. Eser hemen hemen tüm tecvid konularını muhtasar bir halde ele alır. Eserin bâb başlıkları ve içerikleri itibarıyla anlaşılır bir dili vardır. Eserde tecvid ile ilgili konuların yanı sıra Kur'ân'ın cem'i ve resm-i mesâhîfe dâir bilgileri de vardır. Eserle ilgili Halil İbrâhim Kaçar ve Muhammed Muaz b. Mustafa Han'ın tahkikleri vardır. Esere dair geniş bilgi için bk. Muhammed b. Kâsım el-Bakarî, *Çunyetü't-Tâlibîn ve Münyetü'r-Râğibîn*, thk. Muhammed Muaz b. Mustafa Han, Dâru'l-A'lâm, Amman 2002; Halil İbrâhim Kaçar, *Ebü'l-İkrâm Muhammed b. İsmâil el-Bakarî'nin Hayatı ve Çunyetü't-Tâlibîn ve Münyetü'r-Râğibîn Adlı eserinin Tahkiki*, (yüksek lisans, 1992), Marmara Üniv. Sosyal Bilimler Ens., s. 22-33.

¹¹⁹ Müellifin tecvide ilgili eseri üzerine hâşiyesidir. Bk. Atik, "Bakarî", s. 529.

¹²⁰ Tecvide dâirdir. Sâkin nûn, tenvin, med, kasr gibi konuları içerir. Eserin yazma nüshası için bk. Bakarî, *Risâle fî ahkâmî nuni's-sâkine*, Süleymaniye Ktp., Lâleli Blm., nr. 38/2, vr. 39-45.

¹²¹ Ayetlerdeki bazı müşkilleri vuzûha kavuşturur. Eserin yazma nüshası için bk. Bakarî, *Fethu'l-kebîri'l-mûte'âl*, Manisa İl Halk Kütüphanesi, 45 Hk 2224/2.

¹²² Atik, "Bakarî", s. 529.

¹²³ Eserin ismi Bağdâdî'nin *Hediyye* adlı eserinde geçmektedir. Bk. Bağdâdî, *Hediyyetü'l-ârifin*, II, s. 307.

Mansûrî'ye kadarki döneminde, kıraat âlimlerinin eğitiminde, kıraatlerin kendilerine nispet edildiği kurrâ sayısına göre kırâ'ât-i seb'a ve 'aşere tariklerinin söz konusu olduğuna dair bir yargıya varılmıştır. Bu tariklerden seb'a tarikinde yedi imam ve râvileri söz konusu iken; aşere eğitiminde ise 'aşere-i suğrâ ve 'aşere-i kübrâ olmak üzere iki tarik söz konusudur. Bunlardan 'aşere-i suğrâda imamlar ve ikişer râvileri okutulurken; 'aşere-i kübrâ eğitiminde ise imamlar, râvileri ve râvileriyle birlikte onların da râvilerinin okutulduğu görülmektedir. Bu tariklerin tedrisinde okutulan temel kitapların ise *Şâtibiyye*, *Dürre* ve *Tayyibe* isimli eserler olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

İncelemede söz konusu zaman diliminde kıraat eğitiminde Mısır'ın konumunu da zikretmek gerekliliği kanısındayız. Zira Hicaz ve Şam gibi devrinin önemli ilim merkezlerinden talebeler bu ilmi elde etmek için Mısır'a gitmişlerdir. Mısır'da öğrenim gören talebelerden bir kısmı burada kalıp kıraat ilmine hizmet ederken; Mansûrî gibi kıraat âlimlerinden bazıları da Mısır dışına çıkıp aldıkları eğitimi gittikleri yerlerde yaygınlaştırmışlardır.

Makalede bibliyografyası verilen kurrânın hayatları dikkatle incelendiğinde dikkat çeken bir başka husus adı geçen zatların ekserisinin zamanının önde gelen fakihlerinden olmalarıdır. Bahsi geçen âlimlerden bazılarının bulunduğu mekânda fetva vermeleri, bir kısmının da fıkıh ilmine dair öğrenci yetiştirip bu alanda kitap yazmaları zikre değerdir.

Kaynakça

- Alemdar, Yusuf, "Abdullah Eyyûbî (1252/1856)'nin 'Risâle fî Kırââtî's-Seb'a ve'l-Aşere ve't-Takrib' Adlı Eserinin Edisyon Kritiği/Literasyonu ve Değerlendirilmesi", *Eskişehir Osmangazi Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IV (2007): 23-79.
- Altıkulaç, Tayyar, "İbnü'l-Cezerî", *DİA*, İstanbul, 1999, XX, s. 554.
- Akdemir, Mustafa Atilla, "Kıraat Eğitim ve Öğretiminde Uygulanan Metodlar", *Tarihten Günümüze Kıraat İlimi*, s. 605-617.
- Akdemir, *Kıraat İlimi Eğitim ve Öğretim Metodları*, İFAV Yayınları, İstanbul 2013.
- Arslan, Dürmuş, "Abdülhamid Rüştü (Görücü) Efendi (1860-1923) ve İcâzetnâmeleri", *Cumhuriyet Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, I (2011): s. 403-426.
- Arslan, "Kıraat İliminde İcâzetname Geleneği ve Bir İcâzetname Örneği", *Cumhuriyet Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, VII (2003): s. 291-317.
- Atik, Kemal, "Bakarî", *DİA*, İstanbul 1991, IV, s. 529.
- Avcı, Casim, "Uceymî", *DİA*, İstanbul 2012, XLII, s. 37-38.
- Ayaz, Kadir, "Zâhid el-Kevserî'nin İcâzetnâmesinde Yer Alan İsnadların Osmanlı Anadolu'sundaki Tarihiçesi", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XL (2015): s. 63-102.
- Bağdâdî, İsmail b. Muhammed el-Bağdâdî, *Hediyetü'l-ârifin*, Dâr-u İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, Beyrut ty., I, II.
- Bakarî, Muhammed b. Kâsım el-Bakarî, *Ğunyetü't-tâlibîn ve münyetü'r-râğibîn*, thk. Muhammed Muaz b. Mustafa Han, Dâru'l-A'lâm, Amman 2002.
- Bakarî, *Fethu'l-kebîrî'l-müte'âl*, Manisa İl Halk Kütüphanesi, 45 Hk 2224/2.
- Bakarî, *Kavâidü'l-mukarrere fi'l-fevâidi'l-muharrere*, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 21 Hk 790/2.
- Bakarî, *Kavâidü'l-mukarrere ve'l-fevâidü'l-muharrere*, thk. Muhammed b. İbrahim b. Fâzıl el-Meşhedânî, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 2005.
- Bakarî, *Risâle fî ahkâmi nûni's-sâkine*, Süleymaniye Ktp., Lâleli Blm., nr. 38/2, vr. 39-45.
- Başoğlu, Tuncay, "Zürkânî, Abdülbâki b. Yusuf", *DİA*, İstanbul 2013, XLIV, s. 578-579.
- Birmâvî, İlyas b. Ahmed Hüseyin, *İmtâ'u'l-fuzalâ bi terâcimi'l-kurrâ*, tkd. Muhammed Temim, Daru'n-Nedve el-Âlemiyye, yy. 2000, II.
- Bursalı, Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, hzr. Ali Fikri Yavuz- İsmail Özen, Meral Yayınları, İstanbul ty., I.
- Çavuşoğlu, Ali Hakan, "Üchûrî", *DİA*, İstanbul 2012, XLII, s. 274-276.
- Çollak, Fatih, "eş-Şâtibiyye", *DİA*, İstanbul 2010, XXXVIII, s. 377-379.

- Durmuş, İsmâil-Soner Gündüzöz, "Nûn", *DİA*, İstanbul 2007, XXXIII, s. 242.
- Eskâtî, Ahmed b. Ömer, *Ecvibetü'l-mesâilî'l-müşkilât fi ilmi'l-karâât*, thk. Emin Muhammed Ahmed eş-Şinkîfî, Dâr-u Kunûz-ü İşbiliyâ, Riyad 2008.
- Gökdemir, Ahmet, *Ali b. Süleyman el-Mansûrî ve Meşhur Mısır Tarihi Kurrâları*, (doktora, 2017), Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gökdemir, "Osmanlı Kur'an Eğitim Merkezleri: Dârülkurrâlar ve Sıbyan Mektepleri" *Edebali İslamiyat Dergisi*, 1/2 (2017): s. 43-60.
- Görgün, Hilal, "Mansûre", *DİA*, Ankara 2003, XXVIII, s. 16.
- Hamevî, Muhammed Emin b. Fazlullah, *Hulâsâtü'l-eser fi a'yânî'l-karnî'l-hadi aşere*, Dâr-u Sadır, Beyrut ty., II.
- Hoca, Nazif, "Abdülkâdir el-Bağdâdî", *DİA*, İstanbul 1988, I, s. 230-231.
- Hocazâde, Ahmed Hilmi, "Ravdatü'l-kurrâ", *Sırât-ı Müstakîm Mecmuası*, VI/148, s. 275.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Ali b. Yusuf, *en-Neşr fi'l-karâ'âtî'l-'aşr*, thk. Ali Muhammed Debba', Dârul-Kütübî'l- 'İlmiyye, Beyrut t.y, I.
- İslambulî, Mustafa Rağıb, *İcâzetnâme*, Kastamonu İl Halk Ktp., nr. 4033.
- İzgi, Cevat, "Halebî, Nüreddin", *DİA*, İstanbul 1997, XV, s. 232-233.
- Kaçar, Halil İbrahim, *Ebü'l-İkrâm Muhammed b. İsmâil el-Bekarî'nin Hayatı ve Çünyetü't-Tâlibîn ve Münyetü'r-Râğibin Adlı eserinin Tahkiki*, (yüksek lisans, 1992), Marmara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kallek, Cengiz, "Berzencî", *DİA*, İstanbul 1992, V, s. 525-526.
- Kallek, "İbn Gânim, Nûruddîn Ali b. Muhammed b. Ali el-Hazrecî el-Makdisî", *DİA*, İstanbul 1994, XIX, s. 503-504.
- Kandemir, M. Yaşar, "Münâvî, Muhammed Abdür-raûf", *DİA*, İstanbul 2006, XXXI, s. 572-575.
- Karaçam, İsmâil, *Kur'an'ın Nüzûlü ve Kıraati*, Nedve Yay., İstanbul 1981.
- Karaman, Abdullah, "Şebrâmellisî", *DİA*, İstanbul 2010, XXXVIII, s. 395-396.
- Kehhâle, Ömer b. Rızâ, *Mu'cemü'l-müellifîn*, Dâr-u İhyai't-Türâs, Beyrut ty., II, IV, VII, X.
- Mansûrî, Ali b. Süleyman, *İcâzetnâme*, Muhammed b. Suûd Üniv. Ktp., nr.y.
- Mansûrî, *İcâzetnâme*, Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi Blm., nr. 24.
- Mersafî, Abdülfettâh b. es-Seyyid Acemî, *Hidâyetü'l-kârî ilâ tecvidi kelâmî'l-bârî*, Dârul-Fecri'l-İslâmî, Medine 2001.
- Muhammed Emin Efendi, *Zühru'l-erîb fi idâhi'l-cem'i bi't-takrîb*, Süleymaniye Ktp., İbrâhim Efendi Blm., nr. 11.
- Murâdî, Muhammed b. Muhammed, *Silkü'd-dürer*, Dârul-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1988, IV.
- Mustafa b. Hasen, *Mürşidü't-talebe*, Süleymaniye Ktp., Hacı Selim Ağa Blm., nr. 29.
- Öge, Ali, "Amasyalı Âlim Yusuf Efendizâde'nin Kıraat İlmine Dair Eserlerinin İncelenmesi", *Uluslararası Amasya Âlimleri Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, I, s. 187-194.
- Öge, *18. Yüzyıl Osmanlı Âlimlerinden Yusuf Efendizâde'nin Kıraat İlmindeki Yeri*, Hüner Yay., Konya 2015.
- Özel, Ahmet, "Kazvîni, Abdülgaaffâr b. Abdülkerîm", *DİA*, İstanbul 2002, XXV, s. 155.
- Özel, "Nablusî, Abdülganî b. İsmail", *DİA*, İstanbul 2006, XXXII, s. 268-270.
- Özel, "Şemseddin Remlî", *DİA*, İstanbul 2007, XXXIV, s. 565-566.
- Özel, Ahmet-Kallek, Cengiz, "Zekerîyyâ el-Ensârî", *DİA*, İstanbul 2013, XLIV, s. 212-215.
- Sert, Durmuş, "Şâtibi'nin Hayatı, Kıraat İlmindeki Yeri ve Eserleri", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (1985): s. 85-98.
- Sinanoglu, Mustafa, "Hamevî, Ahmed b. Muhammed", *DİA*, İstanbul 1997, XV, s. 456-457.
- Şeyhî, Mehmed Efendi, *Vekâyiü'l-Fudalâ*, nşr. Abdülkadir Özcan, Çağrı Yayınları, İstanbul 1989, III.
- Tomar, Cengiz, "İbnü'l- 'İmâd", *DİA*, İstanbul 2000, XXI, s. 95-96.
- Turan, Abdülbâki, "el-Elfiyye", *DİA*, İstanbul 1995, XI, s. 27-28.
- Yaran, Rahmî, "Birmâvî, İbrahim b. Muhammed", *DİA*, İstanbul 1992, VI, s. 203.
- Yurdagür, Metin, "Lekânî, İbrahim b. İbrahim", *DİA*, Ankara 2003, XXVII, s. 130-131.
- Yüksel, Ali Osman, "İbnü'l-Cezerî'nin Tayyibetü'n-Neşr'i ve Özellikleri", *Marmara Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, VII-X (1989-1992): s. 286-287.
- Ziriklî, Hayruddîn b. Muhammed, *A'lâm*, Dârul-İlim li'l-Melâyîn, yy. 2002, I, II, III, IV, VI, VII.